

УДК 811.161.2'373

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-2-22>

Олександр КОТЯШ,

orcid.org/0000-0002-9335-5024

викладач української мови та літератури

Ірпінського фахового коледжу

Національного університету біоресурсів і природокористування України
(Ірпінь, Київська область, Україна) *olexkotiash@ukr.net*

Алла ПАВЛОВА,

orcid.org/0000-0001-6214-8738

кандидат філологічних наук, доцент,

докторантка кафедри фольклористики

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Ірпінь, Київська область, Україна) *Lypen.pavlova@ukr.net*

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНІ ДЖЕРЕЛА ФОЛЬКЛОРНОГО ПРОЦЕСУ РІВНЕНЩИНИ: НОМЕНИ КУХОННОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО НАЧИННЯ

У роботі досліджено мовно-етнографічні джерела фольклору, зокрема, діалектну лексику, яка використовується в побутовому мовленні українства села Залужжя, що на Рівненщині. Авторську стратегію зосереджено на виявленні та описі діалектних назв печі, кухонних, господарських предметів та устаткування, які використовувались творцями фольклорних текстів. Актуальність теми дослідження зумовлена науковим інтересом до вивчення західноукраїнських говірок, зокрема, на прикладі певного регіону. Первинний етап фіксації та опису таких номенів відкриває шлях до вивчення етимології, семантичних трансформацій, особливостей словотворення, прагматики, культуротворчого процесу тощо.

У полі зору авторів – назви різних предметів, наприклад, структурних елементів самої печі, а також пристосувань для розпалювання, диставання начиння, розгортання жару, вибирання попелу, посуду для варіння, запікання, сушіння тощо. Номінація піч, кухня, начиння представлена лексемами: *пи'ч* (пйіч), *'ус'т'е*, *чи'рин*, *скл'еп*, *заслонка*, *кови*, *л'ухта*, *'комин*, *п'рипек*, *пудп'йіч*, *'кучка*, *к'руж'ки*, *кокос'н'ік*, *чи'вун*, *чиву'нец*, *'гориччик*, *з'л'івок*, *каст'рул'а*, *шк'ворода*, *ви'лки*, *ка'ц'уба*, *мис'ка*, *тарел'ки*, *ма'кутра*, *'д'іжка* (мн. *деж'ки*), *'кухол'*, *к'варта*, *к'ружка*, *ложка*, *ложечн'ік*, *'тенз'ар*, *до'йонка*.

Аналізована лексика є важливою в кількох аспектах, зокрема, в тому, що уможливило екскурс до стародавнього, подекуди первісного лексичного пласту української мови, який обслуговував життєво важливу сферу людського існування, адже використання кухонного приладдя оприявнювало цивілізаційні моменти після виходу з первіснообщинних онтологічних форм.

Діалектні найменування у порівнянні з лексикою української літературної мови сприятимуть вирізненню певних ознак реалій та відстороненості інших, які стали чимось неактуальним чи семантично незначним, що спричинило надання пріоритетності мотиваційних факторів у ході найменування предметів. Такий підхід дозволить з'ясувати не лише особливості номінації, а також зануритися у аксіологічний, естетичний та гносеологічний рівні мовно-культурної особистості.

Ключові слова: етнолінгвістика, українська літературна мова, діалектологія, фольклорний процес, діалектна лексика, номени кухонного і господарського начиння.

Oleksandr KOTYASH,

orcid.org/0000-0002-9335-5024

Lecturer at the Ukrainian Language and Literature

Irpin Professional College of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine

(Irpin, Kyiv region, Ukraine) *olexkotiash@ukr.net*

Alla PAVLOVA,

orcid.org/0000-0001-6214-8738

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Doctoral Student at the Department of Folklore

Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Irpin, Kyiv region, Ukraine) *Lypen.pavlova@ukr.net*

ETHNOLINGUISTIC SOURCES OF THE FOLKLORE PROCESS OF RIVVENSHINA: NAMES OF KITCHEN AND HOUSEHOLD UTENSILS

Linguistic and ethnographic sources of folklore, in particular, dialect vocabulary used in the everyday speech of Ukrainians in the village of Zaluzhzhya, in the Rivne region, were investigated in the work. The author's strategy is focused on identifying

and describing the dialect names of stoves, kitchen, household objects and equipment used by the creators of folklore texts. The relevance of the research topic is determined by the scientific interest in studying Western Ukrainian dialects, in particular, on the example of a certain region. The primary stage of fixation and description of such nomen opens the way to the study of etymology, semantic transformations, features of word formation, pragmatics, culture-creating process, etc.

In the field of vision of the authors are the names of various objects, for example, structural elements of the furnace itself, as well as devices for kindling, retrieving utensils, spreading heat, removing ashes, dishes for cooking, baking, drying, etc. Nomination stove, kitchen, utensil is represented by lexemes: piich (piyich), 'us't'e, chi'ryn, skl'ep, 'slanka, ladle, 'lukhta, 'komyn, p'ripek, pudp'yich, 'chukka, mugs, kolos'n'ik, chi'vun, chivu'nets, 'horschik, z'livok, kastrul'a, shk'voroda, forks, ka'ts'uba, bowl, plates, ma'kutra, 'd'izka (plural of dez'h'ky), 'kuhol', k'varta, k'ruzhka, spoon, ladle, 'genz'ar; do'yonka.

The analyzed vocabulary is important in several aspects, in particular, in that it enables an excursion to the ancient, in some places primitive lexical layer of the Ukrainian language, which served a vitally important sphere of human existence, because the use of kitchen utensils revealed civilizational moments after leaving the primitive communal ontological forms.

Dialect names in comparison with the vocabulary of the Ukrainian literary language will contribute to distinguishing certain signs of realities and the detachment of others, which have become irrelevant or semantically insignificant, which caused the prioritization of motivational factors in the process of naming objects. Such an approach will allow to find out not only the peculiarities of the nomination, but also to delve into the axiological, aesthetic and epistemological levels of the linguistic and cultural personality.

Key words: ethnolinguistics, Ukrainian literary language, dialectology, folklore process, dialect vocabulary, nomenclature of kitchen and household utensils.

Постановка проблеми. Вивчення діалектної лексики, якою активно послуговувалися в комунікативних ситуаціях, уможлиблює пізнання особливостей життя та побуту українців, фольклорного процесу Рівненщини. Саме в діалектних словах віддзеркалена картина цілісного світосприйняття, що оприявнюється і в морально-етичному, і в психологічному, і в естетичному аспектах. У номенах віддзеркалено аксіологічне коло носіїв мови, магістральні фольклорні ідеї. Постійні трансформаційні процеси обумовлюють звуження кола діалектизмів, отже, важливим завданням сучасних дослідників є виявлення, збереження та аналіз цього пласту мови. Така лексика акумулює історичний, культурний, соціальний досвід поколінь, а також є своєрідним втіленням антропокоду.

Наукові візії сучасних представників лексикографії, діалектології, семасіології сприяють інтегральному аналізу діалектної лексики, зокрема номенів кухонного та господарського призначення, якими послуговувалися творці фольклорних текстів.

Аналіз досліджень. В україністиці найбільш повно досліджено окреслену тематичну групу лексики «піч і кухонне начиння» на матеріалі говірки північного наріччя середньополіського діалекту. Зверталися до її всебічного вивчення вчені-лінгвісти різних періодів. Серед них – Я. Вакалюк (Вакалюк, 1983), С. Панцьо (Панцьо, 1999), Е. Гоца (Гоца, 1999), Г. Мартинова (Мартинова, 1999), З. Бичко (Бичко, 2000), Н. П'яст (П'яст, 2003), І. Царалунга (Царалунга, 2011), Д. Ігнатенко (Ігнатенко, 2016) тощо.

Зокрема, Н. П'яст у дисертації «Формування тематичної групи «Назви посуду» в сучасній українській літературній мові» (П'яст, 2003) виокре-

мила і вперше в українській лінгвістиці здійснила комплексний теоретичний аналіз етапів формування цього пласту української літературної мови. У ході дослідження вченою використано значний обсяг лексикографічних та етнографічних джерел, диференційовано обраний матеріал на основі лексико-семантичних ознак, представлено описи семантичних моделей окреслених груп.

У роботі «Назви посуду в українських актових книгах кінця XVI – початку XVII століття» (Царалунга, 2011) І. Царалунгою досліджено лексико-семантичну групу «назви посуду» на прикладі історичних джерел. Праця вирізняється синхронно-діахронним аспектом, у ній приділено увагу вирізненню власне української та іншомовної лексики, архаїзмів, діалектизмів. У колі дослідницької уваги – вивчення номенів, що стосуються вживання страв та напоїв, зокрема, різних видів кухонного устаткування, посуду, ємностей для рідин, страв, приготування їжі тощо. Авторка виокремлює й характеризує номени, знайдені в матеріалах актових книг: коновь: чарка, кубокъ, куфел, коновь тощо.

Лінгвістка Д. Ігнатенко у студії «Найменування начиння для вживання їжі та напоїв в українських говірках півночі Молдови» (Ігнатенко, 2016) охарактеризувала вербальні ідентифікатори кухонного начиння, яке використовується під час уживання їжі та напоїв на прикладі лексичного матеріалу, зібраного в північних регіонах Молдови, де проживають представники українського етносу, яким вдалося зберегти традиції, звичаї, мовний колорит, що оприявнюють фактори мовної та культурної ідентичностей. Авторка звертає увагу на номени житлово-господарських споруд та побутового устаткування, зауважуючи на харак-

тері міжмовної взаємодії, транснаціональних процесів, культурних та технічних інновацій, які, зрештою, оприявнюють стабільність основного фонду лексики, що включає як застарілі сегменти, так і нові.

Мета статті. Актуальність теми дослідження обумовлена науковою інтенцією з вивчення найменувань кухонного та господарського начиння, які використовувались творцями фольклорних текстів, потребою їхнього інтегрального аналізу. Це і є метою статті.

Виклад основного матеріалу. Номінація **піч, кухня, начиння** представлена лексемами: *п'іч* (пйіч), *'ус'т'е*, *чи'рин*, *скл'еп*, *'заслонка*, *ковш*, *'л'ухта*, *'комин*, *п'рипек*, *пудп'йіч*, *'кучка*, *круж'ки*, *колос'нік*, *чи'вун*, *чиву'нец*, *'горшчик*, *з'л'івок*, *каст'рул'а*, *шк'ворода*, *ви'лки*, *ка'ц'уба*, *мис'ка*, *тарел'ки*, *ма'кутра*, *д'їжка* (мн. *деж'ки*), *'кухол'*, *к'варта*, *к'ружка*, *'ложка*, *ло'жечн'ік*, *'генз'ар*, *до'йонка*. Піч у Залужжі завжди була поліфункціональна і слугувала для обігріву приміщення, готування їжі, зберігання сушених фруктів, ягід, грибів, а зимою під піччю (у *'кучц'і*) жили кури. Давні печі відрізнялися від сучасних, вони не мали плити у комплексі, а був лише *п'рипек*:

йа'к'і пли'т'і?! // тож не бу'ло п'литей! // п'литейнебу'ло! // 'кол'іс'//упе'чи/не'чи ва'рил'і // а п'литей / за нас уже с'тал'і п'лити / а так жеже не 'мал'і п'литей // у-у-у не бу'ло п'литей // п'литей не бу'ло // все в не'чи / все в не'чи // (Котяш М.П.).

'ус'т'е – вихідний отвір чого-небудь (Словник, 1970–1980, X, с. 503); *'передня частина печі*, *'челюсті* – псл. *ustъje* «устя» (Етимологічний, 1982 – 2012, VI: 49);

чи'рин – нижня площина, дно печі, де горять дрова — місце для випікання хліба і варіння страв (Словник, 1970–1980, XI: 308); *'майданчик над склепінням варистої печі*; псл. **čerén* мало первісне значення «решітка, сітка над вогнем», звідки розвинулися пізніше «вогнище; під печі» (Етимологічний, 1982 – 2012: 306). У Залужжі ця лексема вживається на позначення місця і під склепінням печі, і над склепінням;

скл'еп – опукле перекриття або покриття, що з'єднує стіни, підпори будівель, споруд, мостів тощо (Словник, 1970–1980, IX: 280); *'склепіння*, *склеп'* зводиться до пол. *sъklerъ* «прикриття» (Етимологічний, 1982 – 2012, V: 274);

'заслонка – заслінка (Словник, 1970–1980, III: 315); *'заслонити*, *заслін*, *заслінка*, *заслон*, *заслона'*, бр. *прысланіць* «притулити, затулити», ч. *cloniti* «затуляти», псл. *sloniti* «притуляти, прихияти» (Етимологічний, 1982 – 2012, V: 308);

ковиш – кругла відкрита посудина з ручкою для зачерпування води (вина, меду тощо) (Словник, 1970–1980, IV: 158); др. *ковшъ*, п. *kowsz*, запозичення з литовської мови; *kaušas* «ополоник, ківш, велика ложка» (Етимологічний, 1982 – 2012, II: 443);

'л'ухта – люфта «д; люфта «канал в опалювальної печі», бр. *люхт*, *люхта* «димохід, горище»; *люха* «отвір для виходу диму з курної хати» (Етимологічний, 1982 – 2012, IV: 331). У західнополіських говірках ця лексема така ж, як і в досліджуваній говірці [*люхта*] «заслінка для перекривання димоходу», а в словнику Лисенка вона має зовсім інше значення: [*люхта*] «юхта, в'юшка» (Лисенко, 1974: 118). Отже, не в усіх суміжних говірках однакові назви реалій і їхнє значення;

'комин – передня (нижня) частина димоходу варистої печі (Словник, 1970–1980: 245); «передня (нижня) частина димоходу варистої печі; димохід; димар; п. *komín* «димохід, димар», ч. *komín* «димохід»; очевидно, через польську або чеську і далі, можливо, через середньовісньонімецьку мову (свн. *katín* «топка; камін, коминок; димохід, димар») запозичено з латинськ.; лат. *camínus* «піч, горно; вогнище» (Етимологічний, 1982 – 2012, II: 536); *п'рипек* – місце перед піччю. Ймовірно утворено поєднанням применника *при* + *корінь* *-печ-*: *при* *печі*;

пудп'йіч – заглибина під піччю (Словник, 1970–1980, IV: 484); підпічок, підпіччя; клітка для відгодівлі гусей на м'ясо; (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 167);

'кучка – приміщення для птахів і тварин (Словник, 1970–1980, IV: 422); *кучка* «приміщення для свійських тварин».

У Залужжі в давніші часи під піччю тримали взимку курей. Зими були суворі, курників як спеціальних приміщень для курей не робили. Літом кури ночували на яблунях, вишнях, а неслися на погребі чи на *'вишках* (горищі). З 60-х років ХХ ст. почали будувати курники, гусятники як окремі приміщення; а *'кучку* під піччю використовували для зберігання хатнього начиння.

У плиті були *круж'ки* – похідне утворення від *круг*, служать для зменшення або збільшення отвору у плиті. Ще кажуть *кружки* на «верхню частину діжки, бочки тощо, якою накривають їх або придавлюють засолені овочі» (Словник, 1970–1980, IV: 382);

д'верц'і – «дверцята, дверчата»; стсл. *dvъri*; псл. *dvъgъ* пов'язане з псл. *dvogъ* (Етимологічний, 1982 – 2012, II: 17);

колос'нік або *ре'шотка* – чавунні бруски, з яких складається решітка в топках для проходження повітря під паливо і виходу золи з топки (Словник, 1970–1980, IV: 233);

На позначення збірної назви кухонного начиння не існує окремої назви. Інформатори по-різному його називають: *причин'дал'їе, горш'ки*.

Вил'ки – [рогач] довгий дерев'яний держак з двома металевими заокругленими різками на кіпці, якими беруть і ставлять у піч або виймають із неї горщики, чавуни і т. ін. (Словник, 1970–1980, VIII: 591). Назва походить від псл. *vidl* + суф. *lo* за допомогою якого утворювалися назви знарядь праці; імовірно припущення Махєка, що первісно це слово вживалося на означення пристрою для намотування пряжі (мотовило), а потім так стали називати й інші схожі знаряддя (Етимологічний, 1982 – 2012, I: 374);

кац'у'ба – знаряддя у вигляді насадженого на держак залізного прута з розплесканим і загнутим кінцем для перемішування палива в печі й вигрібання з неї жару, попелу (Словник, 1970–1980, IV: 314); очевидно, результат контамінації і семантичних змін слів коцюба і кочерга (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 65).

До назв начиння, яке використовували під час готування їжі, належать *мис'ки, вед'ро, тарел'ки, 'миса* (велика миска), *чи'вун, 'горщик, з'л'ївок, г'л'ечик, каст'рул'а, шкворо'да, деж'ки, ма'кутра, 'кухол', к'варта, к'ружка, 'ложка, ло'жечн'їк*:

горш'ки ети г'л'їн'ани і мис'ки г'л'їн'ани бу'л'ї / круш'ки то йа'к'їс' 'вил'їти так'ї л'еме'н'ови гру'би і та'ке 'вухо / лож'ки // бу'л'ї лож'ки і дерев'їани ї в'с'ак'ї // та'к'ї 'тоже лож'ки бу'л'ї // ну і дерев'їани // а на моло'ко в гл'е'ки / у гл'е'ки в гладш'ки // в мене йе о'н'о гл'е'ки / те'пер йа 'тоже йак 'л'їтом заї'му бан'ки то ї про'ц'їд'вайу в гл'еч'ки // в горш'ках ва'рил'ї // то_ж не було н'ї кост'рул'ї н'ї чиву'на / н'їде н'їчого не було // ота'ке // лож'ки / лож'ки о'но в 'феди ши йе ло'жечн'їк // та'ке кру'жок / к'ружка т'рохи да 'оде к'раїн'ї кру'жечок 'етоїа 'оде 'ладке та'ке шоб до сте'ни приста'вало / і та'ка ло'з'їна чи шо заг'нута / і про'бити д'їр'ки // да по'мийут по'мийут лож'ки да ї ту'ди в тої ло'жечн'їк (Котяш П.Д.).

Чи'вун, чиву'нец – посудина, горщик зі сплаву заліза з вуглецем (Словник, 1970–1980, XI: 261); *'горщик* – «рід тарілочки з невипаленої глини»; р. горшок; бр. гаршчок; др. горшькѣ (Етимологічний, 1982 – 2012, I: 574);

г'л'ечик – висока кругла, перев. глиняна посудина, злегка розширена в нижній частині (Словник, 1970–1980, II: 81). Ю. Тарнацький нотує, що «глечик – назва виключно південно-руська» (Tarnacky, 1939: 193, 90);

каст'рул'а – металевий посуд (переважно циліндричної форми) для варіння страви (Словник, 1970–1980, IV: 116); через, очевидно,

німецьке посередництво (нім. *kasserolle*) запозичено з французької мови; фр. *casserole* «каструля» є похідним від *casse* «черпак», яке через посередництво пров. *cassa* «сковорода» зводиться до нар. лат. *cattia*, що пох. від грецького «черпак» (Етимологічний, 1982 – 2012, II: 400). *Чиву'ни* і *кастру'л'ї* покривали *к'ришками, 'накривками*. Ці лексеми поєднані з дієсловом крити. Це деривати від дієслів прикривати – накривати – кришка. То було начиння для варива, а для смаження уживали *шк'вороди*. Давніші *шк'вороди* були без ручок. Місце для *ви'лок* (рогачів) і *ка'ц'убеї* називалося *ка'ц'убн'їк*. *Шкворо'да* – неглибокий круглий посуд, в якому смажать їжу (Словник, 1970–1980, IX: 290); стсл. *skovrada*, псл. **skovorda* (Етимологічний, 1982 – 2012, V: 277); *'миска* – посудина у вигляді широкої чашки, в якій звичайно подають страву до столу (Словник, 1970–1980, IV: 716); стсл. *миса* «блюдо», псл. *misa*; через посередництво давньоверхньонімецьких діалектів (двн. *mias* «стіл») запозичено з народної латині; нар. лат. *mēsa* «стіл» пов'язується з *mētio* «міряю, вимірюю» (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 465);

'миса – велика миска (Словник, 1970–1980, IV: 716); *вед'ро* – стсл. *вѣдро*, утворене від іє. *uódor* «вода» та грецького «відро для води» (Етимологічний, 1982 – 2012, I: 394); *тарел'ки* – кругла посудина з широким плескатим дном і низкими вінцями, куди насипають або накладають страву (Словник, 1970–1980, X, 40); через польську мову запозичено із середньоверхньонімецької (з метатезою приголосних у більшості форм) свн. *talier* «тарілка», походить від іт. *tagliere* «різати», що виникло з нар. лат. *taliāre* «тс.» похідного від лат. *tālea* «прут, кіл» (Словник, 1970–1980, V: 523); *'д'їжа, 'д'їжка, деж'ки* – «велика дерев'яна або металева циліндрична посудина з пласким дном» (Словник, 1970–1980, II: 301); псл. *děža* споріднене з дінд. *dēhmi* «мажу, ліплю», гот. *Deigan* «місити», *daigs* «тісто» (Етимологічний, 1982 – 2012, II: 88); а в Залужжі – це мала широка бочка для сала, борошна, замішування тіста на хліб, капусту, причому для різних продуктів інакша діжка: *а деж'ки ро'бив / деж'ки / боч'ки*;

ма'кутра – вид глиняного посуду великого розміру напівсферичної форми з широким отвором (Словник, 1970–1980, IV: 602); складне утворення з основ слів мак і терти; численні фонетичні варіанти зумовлені деетимологізацією складного слова; припущення про запозичення з грецької мови (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 366).

Ю. Тарнацький зафіксував польські назви *donica, makótra, makotor* (Tarnacky, 1939: 193, 89), які уживано на позначення цього посуду в околи-

цях Хелма і Любартова. 'Кухол' – металева або череп'яна посудина з ручкою для пиття (Словник, 1970–1980, IV: 421); запозичене, можливе через польське посередництво з середньовісньонімецької або нововісньонімецької мови; свн. küefel «мала бочка» (нвл. kufel, kuffel) «посудина для пиття, кухоль» (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 165); *к'варта* – те саме, що кухоль (Словник, 1970–1980, IV: 129); міра рідких і сипких тіл; кухоль; через посередництво польської мови запозичено з латинської; лат. quarta четверта частина, чверть (Етимологічний, 1982 – 2012, II: 414); *к'ружка* – похідне утворення від круг, круглий; *'ложка* – предмет столового прибору, яким набирають рідку або розсипчасту страву (Словник, 1970–1980, IV: 540); псл. lъzica загальноприйнятої етимології не має; припускається спорідненість з алб. lÿge «ложка» (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 280); *ло'жечн'ик* – полиця для ложок; «футляр для ложок» (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 280); *'генз'ар* – велика пляшка, бутель (Словник, 1970–1980, IX, 833).

Господарське начиння. Номінація назв господарського начиння така: *'кухор*, *'бочка*, *ж'лукто*, *'тарнец*, *'бод'н'а*, *с'тупа*. *'Кухор* – [куфро] скриня, іноді розмальована і обкована. Очевидно, через польське посередництво запозичене з німецької мови; нім. Koffer «чемодан, скриня», запозичене через французьке посередництво (фр. coffer) з латинської мови; лат. sorhinus «великий плетений кошик, дорожня сумка» походить від грецького «кошик, короб», точно не з'ясованого, очевидно середземноморського походження (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 164). Ю. Тарнацький фіксує назву kufer (Tarnacki, 1939: 193, 94); *'бочка* – велика дерев'яна або металева циліндрична посудина перев. опукла посередині, з двома плоскими днищами (Словник, 1970–1980, I: 223).

Очевидно, похідне від псл. bъsa; походження праслов'янських форм остаточно не визначено; виводяться або з германських мов, зокрема від двн. botaha «бочка, чан, діжка», або з сгр., пов'язаних з нар. лат. buttis, або, нарешті, вважаються власне слов'янськими утвореннями, пов'язаними з псл. bouk, до якого зводиться й укр. бучний, з псл. вокъ, укр. бік, р. [бокура] «бочка» (Етимологічний, 1982 – 2012, I: 240); *ж'лукто* – посудина, видовбана зі стовбура дерева, в якій золять білизну, полотно (Словник, 1970–1980, II: 537); [жлукто]; [жлукто].

Ю. Тарнацький [złukto] (Tarnacki, 1939: 193, 87) пише, що на Поліссі назва жлукто домінує серед інших назв (potaczka, tynka, drybus) (Tarnacki, 1939: 193, 43), а походження виводить

з німецької мови dreifuss. Хоча «приймавши цю гіпотезу, ми не можемо пояснити, звідки взявся німецький зразок на Поліссі в чистому фонетичному вигляді» (Tarnacki, 1939: 193, 43); *'тарнец* – дерев'яна посудина для сипучих речовин, міра ваги зерна або борошна, що дорівнює близько 4 кг, запозичено з польської мови (Етимологічний, 1982 – 2012, I: 476). На сучасному етапі є достатньо мірного посуду, тому потреба у такій мірці відпала. У Залужжі *'тарнец* слугував мірою плати за громадський випас худоби (займанка): *ота'к'і 'тарнец 'кол'іс' називал'і / дерев'яни таке'о / ота'ке на / даї од'на к'л'епка 'довша із 'ручкою // то 'ето м'н'ірка 'тарнец* [Котяш П.Д.].

'Бод'н'а – дерев'яна низька діжка з кришкою (Словник, 1970–1980, I: 210); діжка з кришкою; через германське посередництво або безпосередньо запозичено з латинської мови; лат. butina, нар.-лат. budina походить від грецького «обплетена пляшка, нічний посуд», етимологія якого не з'ясована; припускається і власне слов'янський характер слова бѣдъль як здавна успадкованого (Етимологічний, 1982 – 2012, I: 221). У Залужжі *'бод'н'і* були високі – півтора і вище метра. У давні часи, коли ще не було кухрив, то молода складала придане у бодню. Пізніше, коли з'явилися кухри, вони набули символічного значення, стали своєрідною шафою для приданого. *С'тупа* – пристрій для лушення та подрібнення різних речовин (зерна, тютюну), неодмінним доповненням якого є товкач (Словник, 1970–1980, IX: 804); утворене від псл. stupa «ступа; товкач, макогін», очевидно давнє запозичення з германських мов; зіставляється з данг. Stampe «ступа» (Етимологічний, 1982 – 2012, V: 458); *до'йонка* – від доїти, стсл. доити «годувати груддю» (Етимологічний, 1982 – 2012, II: 103);

бу'л'і і в'йідра дерев'яни_ж 'черпал'і 'воду / то вже з дво'ма 'ухами / 'ете / дерев'яни в'йідра бу'л'і / но'с'іл'і 'воду в дерев'яних в'йідрах а то до'йонка // і 'ето в та'ке ї коро'ви до'йіл'і // до'йонка називалосо // дерев'яни к'л'епочки / обру'чи зел'ізні і од'на к'л'епка 'бул'ша шоб нес'т'і // 'ал'е вже йак 'повни то вже не поне'сеш / бо_ж за од'не 'тейе не'сеш [Котяш П.Д.].

Місце, де спали, у Залужжі називали пул. Ю. Тарнацький зафіксував ще й інші назви: 'zaprek, p'ymosty (Tarnacki, 1939: 193, 46). Це залежало від розмірів полу. Але в Залужжі його називали тільки пул. Потім з'явилися металеві ліжка – *к'роват'* або *'лужок*. Пул – нари в селянській хаті, розміщені між піччю і протилежною до печі стіною (Словник, 1970–1980, VI: 534);

к'риват' – признач. для лежання мебля у вигляді рами на ніжках з двома спинками, на яку кладуть матрац (Словник, 1970–1980, IV: 509); походить 'лужок – стел. лежати, леши, положити – псл. Ležati споріднене з двн. ligen «лежати» (Етимологічний, 1982 – 2012, III: 213).

Висновки. Дослідження назв посуду, кухонного та господарського начиння уможливило інтегральне вивчення не лише комунікативного процесу етносу, але й різних факторів життя, традицій, звичаїв, кола морально-етичних, естетичних уподобань тощо. Номен такого типу утворюють своєрідну модель вербальних ідентифікаторів, які оприявнюють мовний колорит та відкривають шлях до осмислення трансформаційних процесів, які постійно відбувалися в мовному середовищі, закріплюючи одні елементи та

витісняючи інші. У ході дослідження нами виявлено номен, що позначають піч, плиту, «кучку» як приміщення для птахів і тварин, назви господарського начиння: 'кухор, 'бочка, ж'лукто, 'гарнец, 'бод'н'а, с'тупа, місце для сну – пул тощо. Водночас, ознакою для диференціювання вказаних номенів є господарсько-побутова діяльність, пов'язана з процесами приготування вживання їжі та напоїв, ночівлі, догляду за домашніми тваринами. Аналіз такої лексики оприявнює різноманітність технічних прийомів у розпалюванні печі, плити, приготуванні страв тощо. Це уточнює уявлення про продукти харчування, види страв, способів їхнього приготування, умов побуту на прикладі села Залужжя Рівненської області Сарненського (раніше Дубровицького) району.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Т. 1. Луцьк, 2000.
2. Бичко З. Аналіз назв посуду і кухонного начиння в говірках Наддністрянщини. *Наукові записки*. Вип. 30. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 21–28.
3. Вакалюк Я.Ю. Назви посуду і кухонного начиння в говірках Прикарпаття *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: XV Республіканська діалектологічна нарада: тези доповідей і повідомлень / відп. ред. М. Никончук*. Житомир, 1983.
4. Гоца Е. До вивчення назв їжі і кухонного начиння в українських карпатських говорах. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць*. Ужгород, 1999. Вип. 1. С. 90–94.
5. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Т. 1–7. Київ, 1982–2012.
6. Ігнатенко Д. Найменування начиння для вживання їжі та напоїв в українських говірках півночі Молдови. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2016. Вип. 21. С. 83–87.
7. Мартинова Г.І. З історії та географії назв предметів побуту Правобережної Черкащини. *Мова та історія*. Вип. 47. Київ, 1999. С. 3–9.
8. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ, 1974.
9. Панцьо С. Похідні номен групи «посуд і кухонне начиння» у лемківському говорі. *Українська філологія: школи, постаті, проблеми: збірник наукових праць Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті (Львів, 23–25 жовтня 1998 р.)*. Львів: Світ, 1999. Ч. 2. С. 48–51.
10. П'яст Н.Й. Формування тематичної групи «назви посуду» в сучасній українській літературній мові: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 238 с.
11. Словник української мови: в 11 т. Т. 1–11. Київ, 1970–1980.
12. Царалунга І.Б. (2011) Назви посуду в українських актових книгах кінця XVI – початку XVII століття. *Наукові записки*. Сер.: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. пр. (100), 2011. С. 483–487.
13. Царалунга І.Б. (2011) Назви речей домашнього ужитку в українських актових книгах кінця XVI – початку XVII століття. *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* : зб. наук. пр. (1), 2011. С. 171–179.
14. Tarnacki J. *Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)*, Warszawa, 1939.

МАТЕРІАЛИ ЗАПИСАНО ВІД:

- Котяш Марія Прокопівна, 1944 року народження (Село Залужжя, Сарненський район, Рівненська область).
Котяш Параска Данилівна, 1940 року народження (Село Залужжя, Сарненський район, Рівненська область).

REFERENCES

1. Arkushyn H.L. (2000). *Slovník zakhidnopoliskykh hovirok: u 2 t.* [Dictionary of Western Polish idioms: in 2 vols]. T. 1. Lutsk. [in Ukrainian].
2. Bychko Z. (2000). Analiz nazv posudu i kukhonnoho nachynnia v hovirkakh Naddnistrianshchyny. [Analysis of the names of dishes and kitchen utensils in the dialects of Transnistria]. *Nauk. zapysky*. Vyp. 30. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo). Kirovohrad: RVTs KDPU im. V. Vynnychenka. S. 21–28. [in Ukrainian].
3. Vakaliuk Ya.Iu. (1983). *Nazvy posudu i kukhonnoho nachynnia v hovirkakh Prykarpattia* [Names of tableware and kitchen utensils in the dialects of Prykarpattia]. *Struktura i rozvytok ukrainskykh hovoriv na suchasnomu etapi: XV Respublikanska dialektolohichna narada: tezy dopovidei i povidomlen / vidp. red. M. Nykonchuk*. Zhytomyr. [in Ukrainian].

4. Gotsa E. (1999). Do vyvchennia nazv yizhi i kukhonnoho nachynnna v ukrainskykh karpatskykh hovorakh [To study the names of food and kitchen utensils in Ukrainian]. Carpathian dialectsSuchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva: zb. nauk. prats. Uzhhorod, 1999. Vyp. 1. S. 90–94. [in Ukrainian].
5. Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy (1982–2012) [Etymological dictionary of the Ukrainian language]: v 7 t. T. 1–7. Kyiv, 1982–2012. [in Ukrainian].
6. Ihnatenko D.(2016). Naimenuvannia nachynnna dlia vzhyvannia yizhi ta napoiv v ukrainskykh hovirkakh pivnochi Moldovy [Names of utensils for eating and drinking in Ukrainian dialects of northern Moldova]. Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva. Vyp. 21. S. 83–87. [in Ukrainian].
7. Martynova H.I. (1999). Z istorii ta heohrafii nazv predmetiv pobutu Pravoberezhnoi Cherkashchyny. [From the history and geography of the names of household items of the Right Bank Cherkasy region]. Mova ta istoriia. Vyp. 47. Kyiv. S. 3–9. [in Ukrainian].
8. Lysenko P.S. (1974). Slovnyk poliskykh hovoriv. [Dictionary of Polish dialects]. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Pantso S. (1999). Pokhidni nomeny hrupy «posud i kukhonne nachynnna» u lemkiivskomu hovori. [Derived nouns of the «dishes and kitchen utensils» group in the Lemki dialect]. Ukrainska filolohiia: shkoly, postati, problemy: zbirnyk naukovykh prats Mizhnarodnoi konferentsii, prysviachenoï 150-richchiu vid dnia zasnovannia kafedry ukrainskoi slovesnosti u Lvivskomu universyteti (Lviv, 23–25 zhovtnia 1998 r.). Lviv: Svit, 1999. Ch. 2. S. 48–51. [in Ukrainian].
10. Piast N.I. (2003). Formuvannia tematychnoi hrupy «nazvy posudu» v suchasniï ukrainskii literaturnii movi [The formation of the thematic group «names of dishes» in the modern Ukrainian literary language]: dys... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv. 238 s. [in Ukrainian].
11. Slovnyk ukrainskoi movy (1970–1980). [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 t. T. 1–11. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Tsaralunha I.B. (2011) Nazvy posudu v ukrainskykh aktovykh knykh kintsia XVI – pochatku XVII stolittia. [Names of tableware in Ukrainian act books of the end of the 16th – beginning of the 17th]: Naukovi zapysky. Ser.: Filolohichni nauky (movoznavstvo) : zb. nauk. pr. (100), 2011. S. 483–487. [in Ukrainian].
13. Tsaralunha I.B. (2011) Nazvy rechei domashnoho uzhytku v ukrainskykh aktovykh knykh kintsia XVI – pochatku XVII stolittia. [Names of household items in Ukrainian act books of the end of the 16th - beginning of the 17th century]: Filolohichni visnyk Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny: zb. nauk. pr. (1), 2011. S. 171–179. [in Ukrainian].
14. Tarnacki J. (1939). Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze) [Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)], Warszawa, [in Polish].